

Gerard Abbingh

Aeshna juncea Venglazenmaker

De venglazenmaker komt in Nederland voor op vennetjes, maar elders in Europa plant deze grote, donkergekleurde soort zich ook voort in bijvoorbeeld laagveengebieden. Zuidelijk van Nederland en België wordt hij alleen aangetroffen in berggebieden. De soort is in ons land niet zeldzaam, bij de meeste vennetjes op de binnenlandse zandgronden is hij wel te vinden.

Biotoop

In Nederland komt de venglazenmaker vooral voor bij voedselarme tot matig voedselrijke vennen, hoogvenen en soms bij verlandende plassen. Voorkeur bestaat voor wat grotere vennen die niet of nauwelijks beschaduwd zijn, maar ze stelt geen strenge eisen aan de vegetatie en is ook te vinden bij vennen waarvan de oevers door pitrus (*Juncus effusus*) overwoekerd zijn. In Duitsland (onder andere bij Bremen) worden jaarlijks vervellingshuidjes aangetroffen in krabbescheervelden (*Stratiotes aloides*) (PERS. MED. H. KLUG-KIST), in Nederland ontbreken dergelijke waarnemingen. In Noord-Europa en de berggebieden van Midden-Europa is de venglazenmaker bij vrijwel alle typen stilstaand water te vinden – voedselrijke, voedselarme, zure en zwak basische (MAIBACH & MAIER 1997). Alleen bij water met een kleiige of lemige ondergrond ontbreekt de soort (PETERS 1987). Wildermuth (1992) vergeleek de eigenschappen van ongeveer 120 Zwitserse voortplantingswateren. In alle gevallen was de overbegroeiing goed ontwikkeld en lag er modder vermengd met detritus op de bodem. De wateren hadden uiteenlopende pH-waarden (met extremen van 3,3 en 9,3), maar waren meest zuur. Beneden de 1000 m bevolkte *A. juncea* alleen vennen en venen, daarboven was vrijwel ieder watertype geschikt. De bergbiotopen zijn overwegend zacht, zuur en voedselarm water, waarin ze lijken op de laaglandbiotopen. Mogelijk is het kleinere aantal bezette biotopen in het laagland te verklaren door concurrentie met de aldaar dominante *A. cyanea*.

Levenswijze

Eieren en larven

De eieren worden onder water afgezet in rottende delen van planten, meestal in stengels van zeggen (*Carex* sp.), biezen (*Scirpus* sp.) of russen (*Juncus* sp.), maar ook in veenmos (*Sphagnum* sp.), lisdodde (*Typha* sp.), gele lis (*Iris pseudacorus*), kale turf en met mos bedekte wortels van elzen (*Alnus glutinosa*). Een enkele keer is eiafzet in de kale bodem waargenomen. De larven lijken open water te mijden en leven in ondiep water tussen water- en oeverplanten, plantenresten en modder. Godfrey & Thompson (1987) vonden vooral de larven van muggen, juffers en schietmotten in hun uitwerpselen. De larve is een efficiënte jager die zijn strategie aanpast aan de voedselbeschikbaarheid. Is deze hoog dan wacht hij stilzittend prooiën op, anders gaat hij actief op zoek naar voedsel. Larvenhuidjes hangen meestal vlak boven het water op verticale stengels van oeverplanten zoals pitrus (*Juncus effusus*), nooit op kaal veen. Maibach & Maier (1987) vonden ze bijna alleen bij verveende slenken en vrijwel nooit bij open water (ASKEW 1988, GEIJSKES & VAN TOL 1983, JOHANSSON 1990, SCHORR 1991, WILDERMUTH 1992A, 1993, WILDERMUTH & KNAPP 1993).

Imago's

De imago's vliegen vooral in de middaguren. Jonge individuen vliegen langs zandwegen en bospaden, doorgaans in de buurt van boomkruinen. Geslachtsrijpe mannetjes vliegen op ongeveer een meter hoogte boven de voortplantingswateren, af en toe stil hangend. Ze volgen bij voorkeur de oevers van grotere wateren, boven kleine putjes schieten ze heen en weer en hangen regelmatig stil. Zo nu en dan duiken de patrouillerende mannetjes in de vegetatie op zoek naar de vrouwtjes die zich daar schuilhouden (WILDERMUTH 1993A). Wanneer een vrouwtje is ontdekt wordt zij overvallen en na een snelle koppeling vliegt het paar in tandem naar de top van een naburige boom. Hier vindt de paring plaats, die 60 tot 75 minuten kan duren (CORBET 1962). De vrouwtjes zetten de eieren solitair af, meestal verscholen tussen de vegetatie om zo aan de aandacht van mannetjes te ontkomen (GEIJSKES & VAN TOL 1983).

Fenologie

De eieren overwinteren en komen in het voorjaar uit. In Midden-Europa duurt de levenscyclus twee jaar, in berggebieden en in Noord-Europa drie jaar of langer (PETERS 1987). In sommige warmere delen van Midden-Europa lijkt de ontwikkeling van ei tot imago in één jaar voltooid te kunnen worden. Uitsluipen is waargenomen tot eind augustus met een kleine piek in juli. Met een hoofdvliegtijd die geheel in augustus valt is *A. juncea* een hoogzomersoort. Voortplantingsactiviteit is vooral waargenomen in augustus en september.

Begeleidende soorten

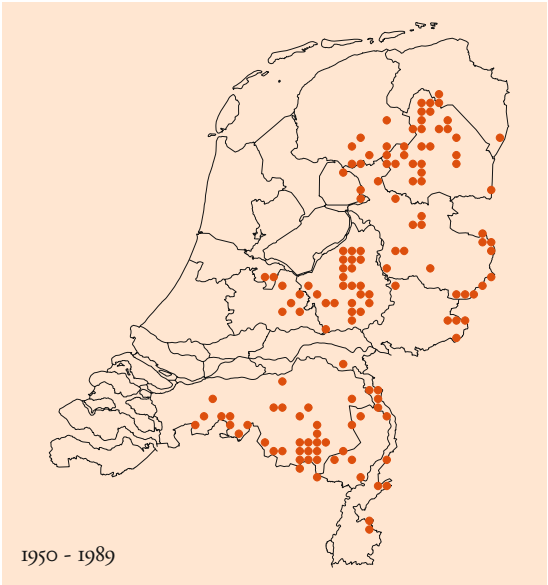
De gebondenheid aan vennen blijkt duidelijk uit de begeleidende soorten, zoals *Lestes sponsa*, *Libellula quadrimaculata* en *Sympetrum danae*. Ook *Lestes dryas*, *Ceragrion tenellum*, *Coenagrion lunulatum*, *Leucorrhinia dubia* en *L. rubicunda* komen vaak in dezelfde biotoop voor.

Mannetje

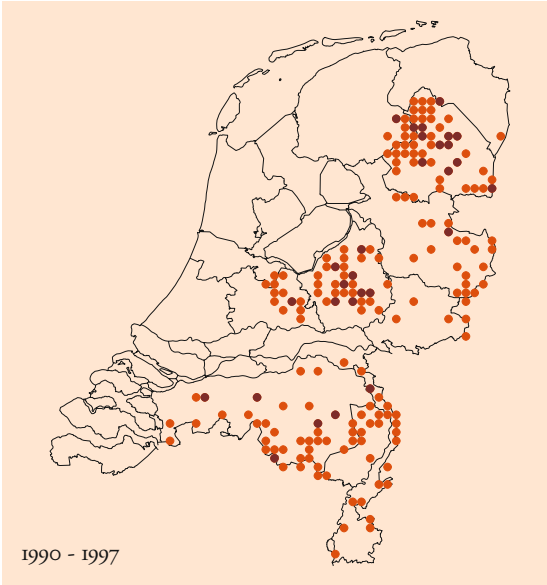

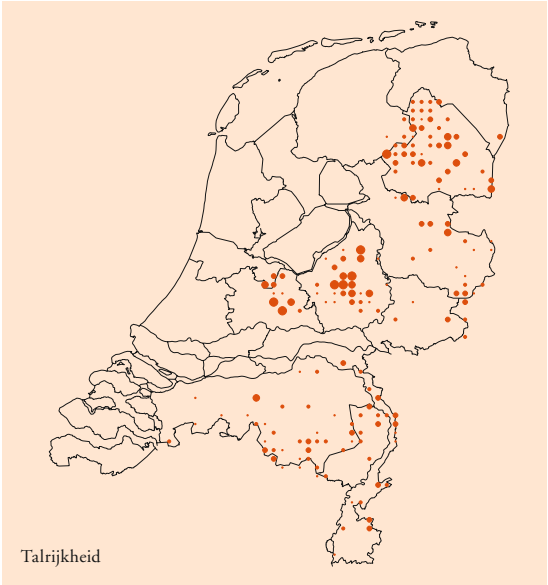
VOOR 1950

1950 - 1989

1990 - 1997

Talrijkheid

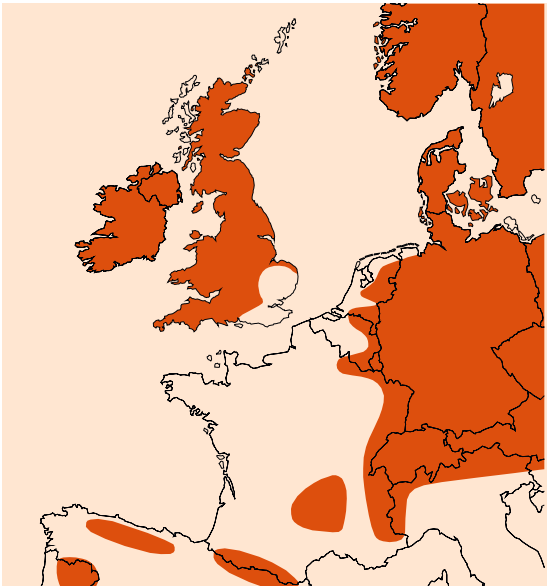
Begeleidende soorten

Alledaagse begeleiders	Trefkans (%)
<i>Sympetrum danae</i>	89
<i>Lestes sponsa</i>	85
<i>Enallagma cyathigerum</i>	84
<i>Libellula quadrimaculata</i>	77
<i>Ischnura elegans</i>	66
<i>Sympetrum sanguineum</i>	63
<i>Anax imperator</i>	63
<i>Sympetrum vulgatum</i>	60
<i>Pyrrhosoma nymphula</i>	58
<i>Aeshna cyanea</i>	55

Karakteristieke begeleiders	Gedeelde hokken	Overlap (%)
<i>Leucorrhinia rubicunda</i>	152	27
<i>Leucorrhinia dubia</i>	133	26
<i>Ceragrion tenellum</i>	123	25
<i>Lestes dryas</i>	148	23
<i>Coenagrion lunulatum</i>	94	20
<i>Sympetrum danae</i>	342	19
<i>Libellula quadrimaculata</i>	294	18
<i>Lestes virens</i>	77	16
<i>Lestes sponsa</i>	327	16
<i>Sympetrum flaveolum</i>	205	15

Biotoop

Optimaal: vennen; hoogveen

Aeshna juncea - venglazenmaker

	voor 1950	1950 - 1989	1990 - 1997
	minder algemeen	algemeen	vrij algemeen
atlasblokken	28	142	190
km-hokken	30	221	384

Rode Lijst thans niet bedreigd

Eiafzettend vrouwtje

Verbreidingsvermogen

Betrouwbare waarnemingen van zwervende venglazenmakers zijn in Nederland uiterst schaars. De enige waarnemingen van na 1990 betreffen individuen in de Encigroeve bij Maastricht. Waarschijnlijk kan de soort binnen het gesloten verspreidingsgebied wel geschikte vennen koloniseren. Gezien het geringe aantal zwervers zal kolonisatie van geschikte gebieden daarbuiten lastig zijn.

Areaal

De venglazenmaker komt voor in de gehele naald- en loofboszone van Amerika, Azië en Europa. Ten zuiden hiervan

leeft hij vooral in berggebieden, zoals in het Atlasgebergte in Noord-Afrika. In Europa heeft de soort een gesloten areaal van Noord-Scandinavië tot aan de Franse Alpen. In Scandinavië en de Alpen is hij zeer algemeen (MAIBACH & MAIER 1987). In zuidelijke delen van Europa is de verspreiding beperkt tot berggebieden, zoals de Pyreneeën, Noord-Portugal en Centraal-Spanje (PETERS 1987). In de Appenijnen ontbreekt de soort. De verspreiding op de Balkan is onvoldoende bekend. In laaggelegen gebieden van Noordwest- en Midden-Europa is de venglazenmaker minder algemeen. In Groot-Brittannië, waar de soort 'common hawkler' genoemd wordt, is het de algemeenste glazenmaker (MERRITT ET AL. 1996). De Duitse verspreiding heeft zwaartepunten in hooggelegen gebieden, maar in het noorden bevinden zich ook populaties in laaggelegen veengebieden. In sommige deelstaten geldt de soort als bedreigd. In Vlaanderen komt de soort in het noorden van de provincies Antwerpen en Limburg voor. Hij staat op de Vlaamse Rode Lijst in de categorie 'zeldzaam'. De Waalse locaties liggen dungezaaid over de hoge delen in het uiterste oosten. Uit Luxemburg is ze verdwenen.

Verspreiding in Nederland

Hoewel het aantal waarnemingen door de jaren heen gestaag is gegroeid, is het verspreidingsbeeld weinig veranderd. De venglazenmaker komt algemeen voor op de zandgronden van Oost- en Zuid-Nederland, daarbuiten slechts sporadisch en alleen als zwerver. Aan de verspreiding is goed de binding aan vennen en hoogveen af te lezen. Waar dit biotooptype ontbreekt, zoals in laag-Nederland, de duinen en Zuid-Limburg, ontbreekt ook de venglazenmaker. In de jaren '80 zijn enkele individuen gemeld uit laagveengebieden – vooralsnog gaan we ervan uit dat het om foutieve determinaties gaat, alhoewel de soort in Duitsland bekend is van laagveenachtige biotopen. Het aantallenkaartje toont dat ten noorden van de Grote Rivieren de aantallen beduidend hoger zijn dan die ten zuiden ervan. De verspreidingskaarten suggereren dat het aantal vindplaatsen en het aantal waarnemingen zijn toegenomen, maar dit is onwaarschijnlijk. De soort werd vroeger bijvoorbeeld in Drenthe op elk onderzocht vennetje of heideplasje gevonden. Omdat er in het begin van de 20^e eeuw ongeveer 3000 van deze wateren bestonden, tegenover nog slechts 870 in 1980 (ANONYMUS 1992), is het aannemelijk dat de venglazenmaker minder algemeen is dan vroeger.

Toekomst en bescherming

De venglazenmaker is mondiaal een algemene soort en ook in Nederland is hij niet direct bedreigd. Hij kenmerkt een kwetsbaar milieutype waarin veel zeldzame plant- en diersoorten voorkomen.

SUMMARY

Aeshna juncea is fairly common in the south and east of The Netherlands. Although it has shown a decrease, it still inhabits most of its former range. The species is found in fens, bogs, heath lakes and other acidic, generally oligotrophic, habitats. It is absent from the Holocene part of the country. *A. juncea* is one of the more widespread moorland species, probably because of its tolerance of acidification and eutrophication.

Vliegtijd

Hoogzomersoort

Hoofdvliegtijd: begin augustus

t/m eind augustus

Vroegste datum: 30 mei

Laatste datum: 22 oktober

